

RĂSUNETUL RĂZROIULUI DE INDEPENDENȚĂ PE VALEA SUPERIOARĂ A MUREȘULUI

de IOAN NISTOR

Eveniment crucial în istoria poporului român, în lupta sa multiseculară pentru libertate națională, războiul pentru independență reprezintă momentul culminant al acesteia, rezultatul acumulării în timp a succeselor obținute și etapelor parcurse de neam și de națiune în drumul său spre prosperitate și neatîrnare.

Războiul a constituit — în succesiunea marilor momente istorice care au polarizat întregul popor — un pilduitor și reprezentativ prilej de manifestare amplă și intensă a unității de gândire, simțire și acțiune a întregii națiuni române, a tuturor românilor indiferent de alcătuirea politică în care se aflau.

Valea Mureșului de Sus, ca zonă distinctă în peisajul și concertul tuturor ținurilor românești care au sprijinit războiul de independență națională, se deosebește prin o seamă de particularități. Aici presiunea din partea autorităților care contau pe sprijinul moral al populației maghiare era mai mare, iar manifestările ostile din partea conducătorilor politici maghiari s-au făcut deseori simțite. Din această cauză rezistența și consecvența acțiunilor întreprinse de români se impunea să fie mai viu susținute, repercusiuni și acte represive înregistrându-se nu odată. Aceste împrejurări deosebite au dus la situația când unele acțiuni au fost înăbușite înainte de a lua amploare, cât și la faptul că nu toți cei care au trimis ofrande au ținut să fie popularizați prin presă sau alt mijloc de informare publică, pentru a evita consecințele actului lor național și umanitar. De asemenea, nu rare au fost cazurile când donatorii nu și-au indicat numele, arătînd doar fie inițialele, fie o profesie convențională, un pseudonim sau un alt indiciu, sau mențiunea laconică „oarecine“. De remarcat totodată că unele persoane cu vederi largi, progresiste din rîndul populației maghiare au contribuit cu ofrande la ajutorarea ostașilor români răniți, fapt care subliniază nota de complexitate a situației în acest ținut.

În cadrul bogatei game de manifestări și atitudini ale românilor din Imperiul austro-ungar, un loc de frunte l-a avut voluntariatul, trecerea frontierei și înrolarea ca voluntari în armata română. În legătură cu această problemă prefectul județului Mureș-Turda Gergely Béldy primește dispoziția ministrului de Interne ungar, trimisă la 30 iunie 1877, prin care se cereau relații despre numărul mare de tineri care „trec din Ungaria în principatul vecin Moldova Valahă, fără legitimații sau pașapoarte“¹. În raportul său din 6 iulie 1877, prefectul menționează că de pe teritoriul județului au trecut în Moldova într-un răstimp mai lung 11 tineri obligați la serviciul militar. Se subliniază

¹ L. Maior, *Contribuții documentare la ecoul războiului de independență în Transilvania*, în „*Studia Universitatis Babeș-Bolyai*“ *Historia*, 1973, 18, fasc. 1, p. 84. Privitor la această temă subliniem în mod deosebit lucrarea : Ioan Chiorean, *Contribuții mureșene la sprijinirea războiului de independență a României*, în „*Marisla*“, 1976, 6, p. 355—364.

că : „Cei fără pașapoarte și legitimații pleacă fără îndoială cu ocolirea căilor obișnuite pe cărări de munte laterale, ceea ce s-ar putea parțial împiedica numai printr-o pază mai severă a granițelor“².

Un aspect semnificativ și de mare însemnătate al problemei, cu adinci implicații în evoluția evenimentelor pe plan local, este poziția autorităților maghiare față de manifestările populației românești în legătură cu războiul pentru independență. De remarcat în acest sens că încă prin ordinul din 1 iulie 1876 al ministerului de Interne ungar, se „interzice cu desăvârșire orice mișcare care ar putea duce la ajutorarea luptei în curs de desfășurare dusă împotriva statului turcesc“³, referindu-se la războiul turoo-sîrb izbucnit la 30 iunie 1876. Circulara care însoțește acest ordin, trimisă de Tisza Kálmán președintele Consiliului de Miniștri ungar, cere luarea de măsuri pentru „a împiedica, eventual a pedepsi orice fel de acțiune din partea cetățenilor țării, care urmăresc sprijinirea luptelor din vecinătatea noastră sau chiar extinderea acestora pe un teritoriu mai vast“. Este vorba mai ales de ajutorul material, „scopul căruia fiind înlesnirea continuării luptei împotriva statului turcesc cu care ne aflăm în relații pașnice, dar și mai mult, să îndemne cetățenii țării la participarea efectivă la această luptă“⁴.

Prefectul Bélydy, în baza ordinului ministerial din 1 noiembrie 1876 privitor la războiul oriental și atitudinea României, ordonă la 5 noiembrie 1876 subprefectului și primarului orașului Tg. Mureș urmărirea frunțașilor politici ai românilor și activitatea acestora, contactele lor cu populația românească, cerînd punerea lor sub cea mai strictă supraveghere. Ordinul avea în vedere faptul că : „Potrivit experiențelor de pînă acum, este neîndoielnică preferința românilor din Ungaria față de neamurile lor din principatul Moldova — Țara Românească, cît și faptul că agitatorii români din Ungaria vor activa — respectiv vor încerca să activeze — în direcția în care guvernul din Principate o va adopta“⁵. Dispune apoi ca în mod confidențial să i se raporteze numele „agitatorilor“ români cunoscuți pe raza municipalității, aceștia să fie ținuți sub cea mai strictă supraveghere polițienească, raportîndu-i-se totodată urgent și amănunțit ori ce fel de mișcare românească, cît și măsurile luate în această direcție⁶.

După numai cinci zile prefectul emite un ordin asemănător în care cere urmărirea bucovineanului Dumitru Petrino și a chemării pe care acesta intenționează să o răspîndească în această zonă, chemare adresată românilor din Transilvania pentru ridicarea la luptă în vederea eliberării și unirea cu România. Dispune totodată împiedicarea distribuirii unor astfel de chemări „instigatoare“, arestarea și deferirea parchetului regesc a distribuitorilor⁷.

De remarcat că pe măsură ce evenimentele se precipită și evoluează spre declanșarea ostilităților militare de către România, acțiunile și dispozițiile autorităților maghiare trec de la faza măsurilor de ordin general la cea de ordonare a unor acțiuni energice concrete de oprire și suprimare a manifestărilor de luptă politică națională ale populației românești și de arestare a „agitatorilor“, ordinele trimise în acest sens succedîndu-se tot mai des.

Intemeiat pe înștiințarea Ministerului de Interne privind pătrunderea în Transilvania a unor „agenți“ prevăzuți cu pașapoarte din România, avînd misiunea de agitare

² Arh. St. Tg. Mureș, Prefectura județului Mureș, Comite suprem, 1877, nr. 211, orig. 1. maghiară. Documentele provenite de la Filiala Mureș a Arhivelor Statului au fost depistate și pregătite spre a fi editate de către colectivul filialei. Mulțumesc prof. Ion Ranca, directorul filialei, pentru amabilitatea deosebită și bunăvoința cu care mi-a pus la dispoziție aceste materiale.

³ Arh. St. Tg. Mureș, Scaun Mureș, Jude suprem regal, 1876, nr. 157, orig. 1. maghiară.

⁴ Ion Ranca, *Independența în documente mureșene* (1), în „Vatra“, 1977, 7, nr. 1, p. 2-3.

⁵ Arh. St. Tg. Mureș, Prefectura jud. Mureș, Comite suprem, 1876, nr. 302, orig. 1. maghiară.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, nr. 307.

a românilor, prefectul județului Mureș-Turda prin ordinul din 20 decembrie 1876 dispune urmărirea cu cea mai mare strictețe a acestor indivizi periculoși și arestarea lor raportând imediat fiecare caz⁸. Neliniștea dregătorilor statului dualist austro-ungar pricinuită de activitatea „agitatorilor“ se intensifică, ministrul de Interne trimițând la 24 decembrie 1876 prefectului Bélydy o circulară prin care cere urmărirea emisarului Ioan Tirzin trimis în Transilvania pentru agitarea și mobilizarea populației românești. Ioan Tirzin ar fi venit în haine de călugăr român, apariția și activitatea acestuia trebuind urmărite cu cea mai mare atenție, iar arestarea sa să se facă în cel mai scurt timp. Se precizează că Tirzin este de loc din Rebrîșoara, în vîrstă de 52 de ani, i se dau semnalmente, specificîndu-se că acesta cunoaște bine Transilvania⁹.

Autoritățile locale nu întîrzie să întocmească o listă a suspecților care au fost puși sub o strictă supraveghere și urmărire polițienească. Faptul este confirmat de raportul prefectului Gergely Bélydy către ministrul ungar de Interne privind împrejurările consternante pentru autorități, în care a fost divulgat conținutul ordinului confidențial referitor la supravegherea persoanelor bănuite de activitate națională română, în care se arată că „lista persoanelor învinute de uneltiri antistatale daco-române am comunicat-o de îndată direct subprefectului în vederea asigurării supravegherii eficiente...“¹⁰.

Față de acțiunile represive ale autorităților, românii din această regiune și conducătorii lor politici au încercat cu stăruință să se organizeze și să organizeze acțiuni de solidaritate și sprijinire a luptei drepte a fraților de peste Carpați. Baronul Banffy Dezső, prefectul județului Solnoc-Dăbica, informează pe prefectul județului Mureș-Turda despre faptul că intelectualitatea românească din satele de pe Cîmpia Transilvaniei ar fi ținut în ultimul timp mai multe adunări secrete¹¹. Sînt semnalate astfel o serie de adunări și întruniri pe o zonă geografică largă. La 30 iulie sub pretextul inaugurării școlii s-a ținut o adunare la Răzoare¹², în casa pretorului Vasile Moga, unde în prezența dr. Ioan Rațiu din Turda, Simion Rațiu și a mai multora „s-a discutat împărțirea în prefecturi a părților transilvane“¹³, ca pe vremea lui Avram Iancu în 1848. O consfătuire s-a ținut la 8 august în Reghin, la protopopul Crișan, avînd aceeași tendință și orientare, iar la 10 septembrie 1877 a avut loc o adunare la proprietarul Dumbăveanu din Budești¹⁴. Documentul precizează că adunările sînt legate de petreceri cu dans, și în timp ce tineretul se distrează și dansează, iar unii joacă cărți, dătătorii de ton se sfătuiesc și se înțeleg asupra căilor de urmat în viitor.

Într-o manieră mai năvalnică, mureșenii din plasa Aluniș își manifestă speranțele privind prilejul fericit, pe care-l oferă războiul de independență, pentru desăvîrșirea unității statale. Pretorul plășii, József Körösy, raporta subprefectului județului Mureș despre „activitatea însuflețită a intelectualilor români și marea lor speranță de a uni Transilvania cu România“, cît și despre informația primită că preotul român Branea din Aluniș „deține deja o hartă privind noua împărțire“¹⁵. Speriat de existența unor asemenea dovezi de luptă organizată pentru unitate națională, pretorul l-a întrebat pe informator „dacă toți intelectualii români dinspre munte sînt adepți și susținători așa de zeloși ai acestei idei și a planului de unire preconizat de ei“¹⁶. Amintește în acest

⁸ Ibidem, nr. 348.

⁹ Ibidem, nr. 359.

¹⁰ Ibidem, 1877, nr. 164.

¹¹ Arh. St. Tg. Mureș, Prefectura jud. Mureș, Comite suprem, 1877, nr. 305, orig. 1. maghiară. Cf. Ion Ranca, *Noi adevizuni transilvănene pentru unire în anul 1877*, în „Vatra“, serie nouă, 1971, 1, nr. 3, p. 8.

¹² Sat, comuna Mîheșu de Cîmpie, jud. Mureș.

¹³ Arh. St. Tg. Mureș, Prefectura jud. Mureș, Comite suprem, 1877, nr. 305, orig. 1. maghiară.

¹⁴ Sat, comună, jud. Bistrița-Năsăud.

¹⁵ Arh. St. Tg. Mureș, Prefectura jud. Mureș, Comite suprem, 1877, nr. 164, orig. 1. maghiară. Cf. Ion Ranca, *Noi adevizuni transilvănene pentru unire în anul 1877*.

¹⁶ Ibidem.

sens spre exemplificare pe trei-patru preoți și intelectuali români pe care îi cunoștea personal. Körösy susține înaintea subprefectului necesitatea colaborării cu informatori maghiari întrucât „nu vom afla niciodată nimic de la români, cu atât mai mult cu cât în această plasă, în afară de trei comune, toate sînt pur românești”¹⁷.

Ponderea cea mai mare însă a acțiunilor desfășurate pentru sprijinirea războiului de independență națională revine susținutei activități de adunare de ofrande destinate ostașilor români răniți. Tumultuos începută prin constituirea comitetelor locale, acțiunea este oprită prin ordinul ministrului de Interne ungar din 24 mai 1877, care desființează aceste comitete, ea continuînd sub scutul principiului inițiativei particulare. De remarcat că în vreme ce în celelalte ținuturi și centre ale Transilvaniei s-au constituit comitete și s-au pornit inițiative imediat după declararea independenței de stat a României și începerea ostilităților militare, pe Valea superioară a Mureșului această acțiune s-a pornit mai tîrziu, dar a fost desfășurată pe o perioadă îndelungată, aici semnalandu-se ultimele acțiuni de colectare a ofrandelor¹⁸.

Emoționant prin încărcătura de entuziasm vibrant, sincer și de adînc patriotism este apelul adresat la 26 iulie 1877 de către Amalia Crișan și Carolina Pop (sora lui Alexandru Papiu Ilarian) femeilor române din Cimpie, în care se fac referiri la „datorința noastră cea mai sacră de om și de românce”¹⁹. Interesantă și demnă de remarcat este și scrisoarea cărturarului patriot Patriciu Barbu din Reghin, viitorul memorandist, adresată redactorului „Gazetei Transilvaniei”²⁰, ca și declarația învățătorului Remus Orbean din Pogăceaua²¹.

Importante au fost și rămîn ofrandele adunate nu numai prin valoarea lor materială, ci și prin valoarea lor simbolică. Pentru dezideratul unității naționale și a acțiunii largi de solidarizare a românilor transilvăneni la cauza independenței, deosebit de semnificativă era participarea în masă cu ofrande a celor mai diferite straturi ale populației. Conștientizarea imperativelor vremii pentru marea masă a țaranilor transilvăneni, faptul că au contribuit susținut și organizat la această acțiune, este mai importantă decît cei cîțiva cruceri sau coți de pînză oferiți. Aceste manifestări au cimentat unitatea de voință a românilor transilvăneni, ridicînd pe o treaptă superioară lupta politică națională.

Se remarcă o specificitate legată de zona geografică și de economia ținutului. Întrucît în satele din Cimpia Transilvaniei locuitorii aveau mici posibilități materiale și puțini bani lichizi, contribuția lor a fost mai ales în articole de lenjerie și pînzărie. Aceste ofrande însă, prin calitatea și volumul lor, au constituit un ajutor de primă importanță pentru răniți, avînd în vedere necesitățile de acest fel ale ambulanțelor militare.

Ca fapt îmbucurător și cu o semnificație aparte a fost și preocuparea de a cuprinde în rîndul contribuabililor și înscrie pe liste școlari și elevi, popularizarea acțiunii în rîndul acestora constituind totodată o vie școală patriotică, o autentică lecție de educație națională.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Într-un studiu mai amplu pregătit pentru revista „Marisia”, 1877, 7 și care a stat la baza acestei comunicări am inclus un tabel sintetic cuprinzînd numele colectanților pe localități, numărul contribuabililor și valoarea cantitativă a ofrandelor depuse. Am stabilit astfel că un număr de 16 colectanți au adunat din 27 localități de la 602 contribuabili sumele : 5 galbeni, 9 taleri a 1 florin, 1 taler a 2 florini, 246,18 florini, 30 franci, 3 lei, 19 ștanți. S-au adunat de asemenea : 6 cearsăfuri, 3 fețe de masă, 7 fețe de pernă, 34 cămăși, 8 indispensabile, o le, 72 ștergare, 9 merindări, 16 bandaje, 100,5 coți de pînză și 14,344 kg scamă.

¹⁹ „Gazeta Transilvaniei”, 1877, 40, nr. 54 din 26 iulie.

²⁰ Ibidem, 1878, 41, nr. 14 din 3 martie.

²¹ Ibidem, 1877, 40, nr. 102 din 30 decembrie.

Coloană de susținere a edificiului național, libertatea națională a fost cucerită cu participarea tuturor românilor, o participare masivă, entuziastă, generală, la care mureșenii și-au adus partea lor de contribuție, însemnată prin specificul, semnificația și condițiile concrete în care aceasta a fost realizată. Locuitorii din ținutul lui Petru Maior au găsit posibilitățile, mijloacele și formele cele mai potrivite pentru a da măsura sentimentelor patriotice ce-i animau, a crezului național unanim și impetuos afirmat.

LE RETENTISSEMENT DE LA GUERRE D'INDÉPENDANCE DANS LA VALLÉE SUPÉRIEURE DU MUREȘ

R é s u m é

L'étude fait ressortir la contribution remarquable des habitants de la Vallée supérieure du Mureș visant à soutenir la guerre d'indépendance de l'Etat Roumain.

Cette participation s'est matérialisée dans l'enrôlement comme volontaires dans l'armée roumaine, aussi bien dans des actions et manifestations organisées sur le plan local, dans les conditions d'une stricte et sévère surveillance par les autorités. On a organisé aussi une ample action pour amasser des offrandes destinées aux soldats roumains blessés.

La contribution des habitants de cette région à ce grand acte national reste aussi remarquable par son spécifique et par les conditions concrètes dans lesquelles celle-ci a été réalisée.